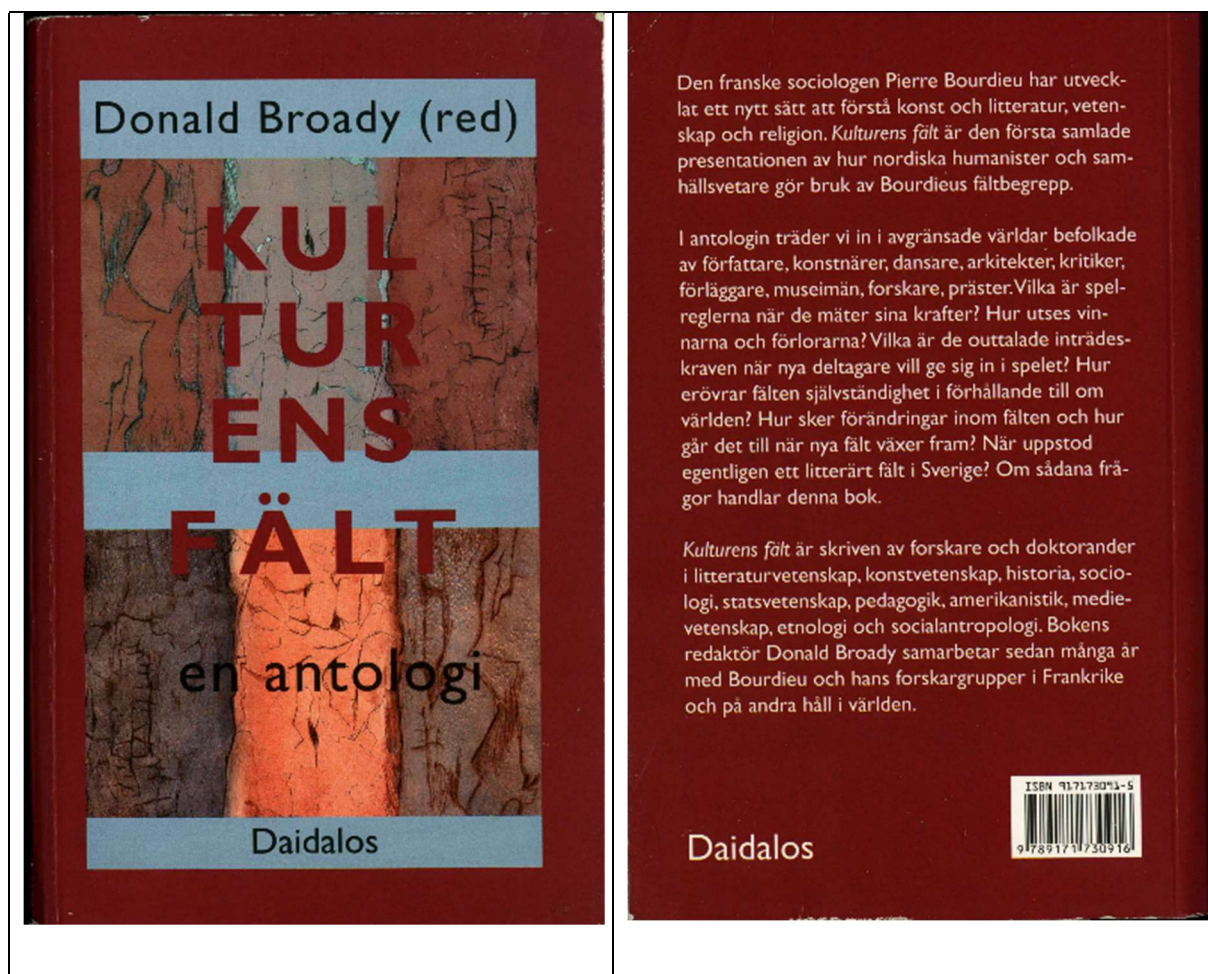

Faksimil, utdrag, t.o.m. p. 26

Donald Broady (ed.), *Kulturens fält*,
Daidalos, Göteborg 1998, 476 p.

Kulturens fält

Skeptronserien
SEC/ILU, Uppsala universitet
Box 2136, 750 02 Uppsala
<http://www.skeptron.ilu.uu.se/broady/sec/>

Mångfaldigande av innehållet i denna bok, helt eller delvis,
är enligt lagen om upphovsrätt av den 13.12.1960 förbjudet.
Förbudet gäller varje form av mångfaldigande genom tryck,
kopiering, bandinspelning, digitalisering etc.

Kulturens fält. En antologi redigerad av Donald Broady

Med bidrag av Niels Albertsen, Barbro Andersson, Ulf Borelius,
Donald Broady, Bo G. Ekelund, Staffan Ericson, Johan Ericstam,
Ingrid Heyman, David Gedin, Jonas Gustafsson, Lars Kaijser,
Niilo Kauppi, Eva Lilja, Anna Nordenstam, Mikael Palme,
Bo Peterson, Erik Peurell, Keijo Rahkonen, J. P. Roos,
Anna Rotkirch, Petra Söderlund, Annika Ullman, Helena Wulff

© 1998. Författarna och Bokförlaget Daidalos AB

Inledning: Donald Broady

Omslag: Pia Lundqvist

Tryck: MediaPrint i Uddevalla AB, Uddevalla 1998

ISBN: 91 7173 091 5

Bokförlaget Daidalos AB, Box 12304, 402 43 Göteborg, tel. 031-422045

www.daidalos.se

Abstract

Broady, Donald (Ed.): *Kulturens fält* [Cultural Fields]
Bokförlaget Daidalos, Göteborg 1998, 476 p., anthology,
ISBN 91-7173-091-5

This collection of papers presents studies by Nordic scholars in the humanities and social sciences who are putting Pierre Bourdieu's concept of »cultural field» to the test in empirical and historical research. The authors represent disciplines as diverse as the history of literature, art history, history, sociology, ethnology, social anthropology, political science, education, American studies and media studies. The papers are devoted to people like artists, authors, dancers, intellectuals and priests, who in some sense produce culture, possess symbolic capital, and take up positions and follow trajectories within different cultural fields. One main focus is on the genesis, structure and effects of the cultural fields themselves. A key question concerns the degree of autonomy of various fields or sub-fields and their relations to each other.

Keywords: cultural field, symbolic capital, habitus, Bourdieu.

Innehåll

Inledning

Donald Broady

II

1. Pengarna eller odödligheten. Fosforisterna och romantikens litterära fält

Petra Söderlund

27

2. Kalfstek och rosor. En studie i August Strindbergs strategier under 1870-talet och självanalysen i Röda rummet

David Gedin

41

3. »Galet nog att vara modernt»:

om Strindbergs Inferno och fältens lagar

Staffan Ericson

79

4. Agent och struktur i det litterära fältet.

Två fallstudier: Jan Fridegård och Jan Wictor

Erik Peurell

135

5. Skaldinnans rörelser på fältet

Eva Lilja

159

6. Inträdet. Om litteraturkritik som intellektuellt fält

Donald Broady och Mikael Palme

173

7. Postmodernism som avantgardestrategi
Barbro Andersson
217
8. Konstmuseifältet
Johan Ericstam
237
9. Balettdansare och paradoxen med det kulturella kapitalet
Helena Wulff
247
10. Hilma Borelius – pionjär på fältet
Anna Nordenstam
255
11. De intellektuellas fält: fallet Finland
Keijo Rahkonen och J. P. Roos
273
12. Omvårdnadsforskning – ett vetenskapligt fält i vardande?
Donald Broady och Ingrid Heyman
297
13. Bokmarknad och litterära fält
Bo Peterson
325
14. Rektorn och det kulturella kapitalet
Annika Ullman
347
15. Det musikpedagogiska fältets framväxt
Jonas Gustafsson
365
16. Arkitekturens fält
Niels Albertsen
373

17. Sund handel och osunda gårdfarihandlare
Lars Kaijser
397
18. Befrielseeteologin i det transnationella katolska fältet
Exemplet Peru.
Ulf Borelius
409
19. Författaren och fältets tid
Bo G. Ekelund
429
20. Fält i skuggan av fält: sensocialismens dubbelliv
J. P. Roos & Anna Rotkirch
453
21. Intellektuell multipositionalitet:
exemplet Tel Quel (1963–1971)
Niilo Kauppi
467

Inledning: en verktygslåda för studier av fält

Donald Broady

Ett fält är en värld för sig. Kort sagt är deltagarna mer beroende av varandra än av omvärlden. En komprimerad definition är förslagsvis: ett fält är ett system av relationer mellan positioner besatta av människor och institutioner som strider om något för dem gemensamt. Tag konstens fält som exempel. Det befolkas av konstnärer, kritiker, gallerister, konsthistoriker med flera. Där finns institutioner som konstmuseer och gallerier, konsttidskrifter och dagspressens kultursidor, konstskolor och konstvetenskapliga institutioner, akademier och stipendienämnder. Det gemensamma som striden gäller är definitionen av värdefull konst och auktoriteten att uttala sig om konstnärliga värden.

Begreppet fält skisserades av Pierre Bourdieu 1966 och tog fastare form i några teoretiska uppsatser 1971.¹ Från och med 1975 har Bourdieu och hans medarbetare och lärjungar publicerat ett stort antal empiriska studier av fält.²

¹ »Champ intellectuel et projet créateur», *Les Temps modernes*, vol. XXII, n° 246, novembre 1966, pp. 865–906; »Champ du pouvoir, champ intellectuel et habitus de classe», *Scolies, Cahiers de recherches de l'École Normale Supérieure*, vol. I, n° 1, 1971, pp. 7–26; »Une interprétation de la théorie de la religion selon Max Weber», *Archives européennes de sociologie*, vol. XII, n° 1, 1971, pp. 3–21; »Genèse et structure du champ religieux», *Revue française de sociologie*, vol. XII, n° 3, juillet–septembre 1971, pp. 295–334.

² En tidig empirisk studie var Bourdieus uppsats »L'ontologie politique de

På senare år har fältbegreppet kommit att ingå bland samhällsvetares och humanisters verktyg världen över. Den här antologin ger prov på hur forskare och doktorander i de nordiska länderna gripit sig an studiet av kulturella fält. De första sex bidragen handlar om det litterära fältet i Sverige. Sedan följer två bidrag om konstens fält, ett om dans och tre om intellektuella och akademiska fält. Efter fem bidrag som överskrider gränsen mellan kulturella fält och andra områden såsom ekonomi eller utbildning avslutas antologin med fyra bidrag om litterära, intellektuella och religiösa fält i länder utanför Norden.³

Antologin skall ge inblickar i forskningsverkstaden. Avsikten är inte att sätta betyg på Bourdieu. Författarna har uppmanats att undvika både hyllningar och underbetyg för att i stället åskådliggöra hur de burit sig åt i sina egna undersökningar. Somliga har utnyttjat ganska mycket av Bourdieus metodarsenal medan andra tagit fasta på någon särskild aspekt av begrepp som fält eller kapital.

Martin Heidegger», *Actes de la recherche en sciences sociales*, vol. I, n° 5–6, novembre 1975, pp. 109–156, utvidgad bokversion på förlaget Minuit, Paris 1988. Två andra tidiga empiriska undersökningar, om modeskaparnas fält och om konstens, litteraturens och teaterns fält, publicerades i *Actes de la recherche en sciences sociales* vol. I, n° 1, janvier 1975, pp. 7–36, resp. vol. III, n° 13, février 1977, pp. 3–43 (båda i sv. övers. i Bourdieu, *Kultursociologiska texter*, Salamander, Stockholm 1986, senare upplagor på Brutus Östlings Bokförlag Symposion). Bland de talrika senare undersökningarna bör särskilt nämnas två som ger god inblick i forskningshantverket, för det första *Homo academicus*, Minuit, Paris 1984 (sv. övers. på Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 1996), där Bourdieu utforskade sitt eget fält, den parisiska universitetsvärlden, och för det andra *Les Règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Seuil, Paris 1992 (sv. övers. *Konstens regler* under utgivn. på samma förlag).

³ Författarna tillhör ett nätverk »Forskning om fält» som på senare år samlats till ett antal seminarier och symposier, ofta med inbjudna franska gäster. En startpunkt var en offentlig föreläsning som jag gav i Stockholm i november 1992 med anledning av publiceringen av Bourdieus *Les Règles de l'art* (föreläsningen tryckt i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 1 1994, äv. som inledning till den svenska översättningen av *Les Règles de l'art*). Bland senare sammankomster var en av Humanistisk-Samhällsvetenskapliga forskningsrådet finansierad konferens »Nordiska studier av kulturella fält» på Långholmen i Stockholm 4–5 oktober 1995 då utkast till bidragen i denna antologi diskuterades.

Bourdieu's egen hittills grundligaste demonstration av hur undersökningar av kulturella fält kan gå till var *Les Règles de l'art*, 1992. En svensk översättning utges ungefär samtidigt med denna antologi. Jag nöjer mig här med att kort presentera några nyckelbegrepp och Bourdieus uppfattning om de kulturella fältens egenart. Till sist några ord om vilka slags fält som behandlas i antologi-bidragen.

Verktygslådan

Kapital är enkelt sagt symboliska och materiella tillgångar. Bourdieu skiljer mellan olika arter av kapital: *kulturellt kapital* (kultiverat språkbruk och förtrogenhet med den s.k. finkulturen, förmågor som i Frankrike förvärfvas främst i elitskolor), *socialt kapital* (släktsband, vänskapsförbindelser, kontakter med gamla skolkamrater, kåranda) och *ekonomiskt kapital* (materiella tillgångar samt kännedom om ekonomins spelregler), jämte många mer speciella kapitalarter såsom »utbildningskapital» (examina), »vetenskapligt kapital» (anseende i den lärda världen) eller »litterärt kapital». En tillgång vilken som helst fungerar som *symboliskt kapital* i de sammanhang där den tillerkännes värde. Låt säga en civilingenjörsexamen utgör ett utbildningskapital som är verksamt som symboliskt kapital inom näringslivets fält men inte inom litteraturens.

Med *habitus* avses system av dispositioner som tillåter människor att handla, tänka och orientera sig i den sociala världen. En människas habitus grundlägges genom de vanor hon införlivar i familjen och skolan och fungerar sedan som ett seglivat och ofta omedvetet handlingsmönster. Habitus kan betraktas som förkroppsligat kapital.

Strategier är individers, grupper eller institutioners försök att värna värdet på sitt kapitalinnehav och att försvara eller förbättra sin position. Sådana försök är ofta mer eller mindre omedvetna. Bourdieu använder således termen »strategi» – liksom »intresse», »investering», »vinst» – på annat sätt än i vardagsspråket eller i ekonomins vokabulär där man brukar avse medvetna föreställningar och överlagd kalkyl.

Det sociala rummet är systemet av relationer mellan de positioner som intages av olika sociala grupper (klasser, klassfraktioner, yrkesgrupper). Bourdieus undersökningar av det sociala rummet motsvarar således det som inom andra forskningstraditioner kallas klassanalys eller studier av social stratifiering. Den dominerande klassen är detsamma som överklassen, vilken enligt Bourdieu består av två stora fraktioner, å ena sidan en »dominerande» ekonomisk fraktion där företagsledare spelar en framträdande roll och å andra sidan en »dominerad» kulturell fraktion som ingår universitetslärare, konstnärer, författare. Tyvärr klingar ordet »härska» alltför värdeladdat i nutida svenska öron, annars kunde Bourdieus *la classe dominante* på god svenska översättas med »den härskande klassen» (*domination* är den gängse franska översättningen av den vänsterhegelianska traditionens *Herrschaft*).

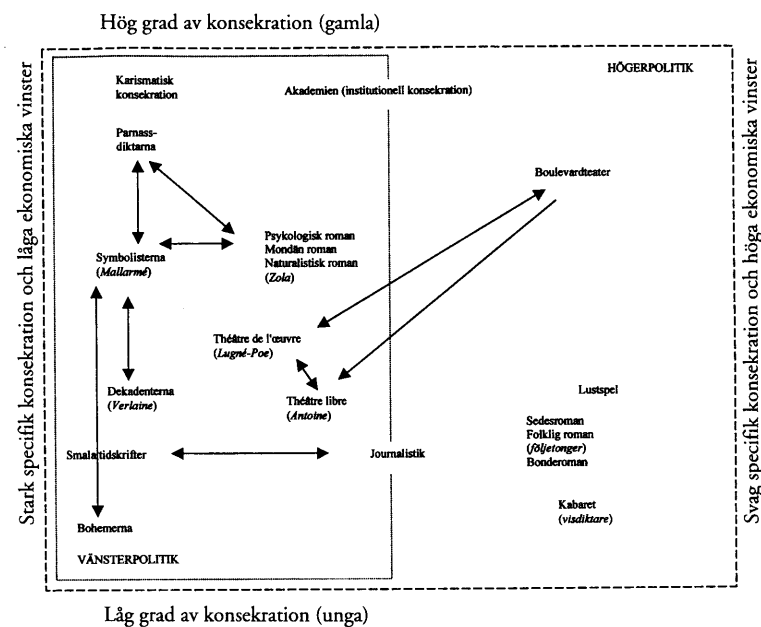
Fält kan, om vi söker en definition som är så generell som möjligt, definieras som ett system av relationer mellan positioner. Med *socialt fält* (även benämnt »kampfält» eller »konkurrensfält») avser Bourdieu ett föränderligt område i samhället där människor och institutioner strider om något de har gemensamt, t.ex. inom litteraturens fält om rätten att döma om litterär kvalitet. Varje autonomt fält har sin egen specifika art av kapital, och fältbegreppet är bl.a. ett verktyg för studiet av fördelningen av kapital. En typisk studie av det litterära fältet bygger på information om författares, kritikers eller förläggares innehav av både specifikt litterärt kapital (som ger dem anseende bland författare eller kritiker) och andra arter av kapital såsom kulturellt, socialt, ekonomiskt eller politiskt. Men ett fält kan även konstrueras på grundval av information om låt säga förlagens och tidskrifternas egenskaper. Det är då inte fråga om ett socialt fält utan ett *fält av institutioner*. Begreppet *maktens fält* använder Bourdieu för att fånga in hela systemet av relationer mellan samtliga kapitalarter av betydelse, från konstnärligt kapital över juridiskt och politiskt till ekonomiskt.

Bidragen till denna antologi handlar inte så mycket om läsarna eller publiken (som tillhör *konsumtionsfältet*) utan framför allt om *produktionsfältet*, befolkade av författare, konstnärer, kritiker, förläggare, gallerister etc. De kallas produktionsfält eftersom det är här som verk, värden och trosföreställningar – men även »producen-

ter», dvs. författarna eller konstnärerna – frambringas. Ett särskilt slag av produktionsfält är *kulturella fält* (en mer precis benämning är *fälten för kulturell produktion*), dvs. konst, litteratur, vetenskap och religion, vilka i sin tur kan inrymma subfält såsom teaterns fält, sociologins fält etc.

För att ett område skall kunna analyseras som ett fält i Bourdieus mening krävs att det besitter en väl utvecklad *autonomi*, dvs. självständighet i förhållande till andra fält och till omvärlden i övrigt.

Kulturella fält enligt Bourdieu

Figur 1. Det franska litterära fältet i slutet av 1800-talet (efter P. Bourdieu, *Les Règles de l'art*, 1992, p. 176)

Figur 1 åskådliggör det franska litterära fältets struktur mot slutet av 1800-talet. Enligt Bourdieus historieskrivning i *Les Règles de l'art* hade konsten och litteraturen vid den tidpunkten uppnått en autonomi utan motstycke vare sig förr eller senare.

Under 1800-talets första decennier existerade ännu inget autonomt litterärt fält. Om vi försökte rita en figur skulle den kanske se ut som ett planetsystem med Akademien på solens plats. En sådan värld med ett enda maktcentrum kallar Bourdieu en »apparat». Ett fält är något annat. Ett fält förutsätter att det existerar polariteter mellan skilda läger och konkurrerande värdehierarkier.

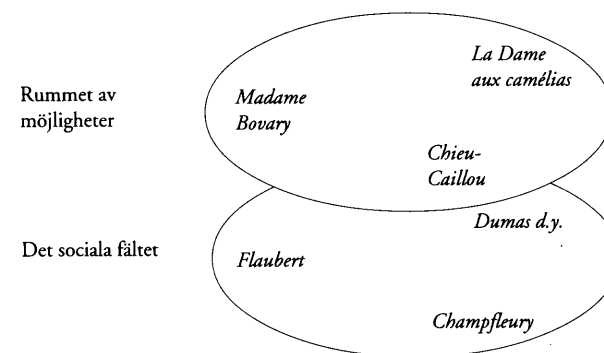
Inte heller en figur över 1900-talets fält vore så lätt att rita upp, eftersom litteraturen blivit mer beroende av kommersiella intressen, politiken och på senare år framför allt massmedierna.

Men under halvseklet från 1830-talet till och med 1880-talet, med utvecklingen av l'art pour l'art-doktrinen och modernismen från Gautier till Mallarmé, erövrade litteraturen gradvis allt mer självständighet. Resultatet, det fullt utvecklade litterära fältet, präglas av två polariteter. För det första den som skiljer en intellektuell pol (längst till vänster i figuren) från en kommersiell pol (till höger). Vid den intellektuella polen står fältets eget kapital högt i kurs. Här hyllas konsten för konstens egen skull. På denna planhalva, som Bourdieu kallar »subfältet för begränsad produktion», tävlar konstnärerna och författarna framför allt om kollegernas och konkurrenternas uppskattning. Vid den motsatta kommersiella polen är det helt andra värden som gäller: pekuniär vinning, publikframgång eller anseende hos tongivande kretsar på annat håll i samhället.

Den andra polariteten sträcker sig uppifrån och nedåt i schemat, från de mest erkända författarna, verken och genrerna till de icke erkända. Mest erkänd eller helgonförklarad – Bourdieu använder gärna det religöst klingande ordet *consécration* – inom det intellektuella subfältet var Parnassdiktningen i Gautiers och Baudelaires efterföljd. Den är därför placerad i figurens övre vänstra hörn. Högst upp i figurens mittparti finns de av Akademien sanktionerade författarskapen och högerut borgerskapets teater. Längs nederkanten är icke erkända litteratörer och genrer inplacerade, från konstnärliga revoltörer åt vänster till fattiga brödskrivare åt höger.

En av Bourdieus starka teser är att denna struktur är densamma i alla utvecklade kulturella fält, alltid och överallt och tydligare ju mer autonomt fältet är. Självfallet ändras personuppsättningen och hierarkierna från ett fält till ett annat och från tid till annan. Kul-

turfurstarna i figurens övre vänstra hörn har som regel några decennier tidigare varit unga avantgardister med hemvist i nedre vänstra hörnet. En högt värderad genre som den psykologiska romanen under sent 1800-tal kan halka nedåt i anseende. Men i sina grunddrag består strukturen än i dag, om vi får tro Bourdieu. Alla mogna kulturella fält präglas av de två nämnda polariteterna. Om t.ex. en vetenskaplig disciplin utgör ett autonomt fält – vilket gäller i högre grad för teoretisk fysik eller historievetenskap än för socialt arbete eller omvårdnadsvetenskap – så är det följaktligen strukturerat i två dimensioner. Den första »horisontella» dimensionen åtskiljer grundforskning från uppdragsforskning. Den andra »vertikala» dimensionen ställer värenommerade seniora forskare (»vänsterut» de som åtnjuter anseende inom forskarsamhället, »högerut» de som lierar sig med industrin eller den statliga politiken och administrationen) mot dem som är yngre eller sämre rustade med vetenskapligt kapital.

Figur 2. Det sociala fältet och rummet av möjligheter, 1850-talet (fritt efter P. Bourdieu, *Les Règles de l'art*, 1992)

Ett annat särmerke för varje utvecklat kulturellt fält är att det är kopplat till ett särskilt *rum av möjligheter*, dvs. en alldeles egen uppsättning tillgängliga orienteringspunkter och handlingsalternativ. Litteraturens fält har sin egen reservoar av verk, genrer och skrivsätt som enskilda författare kan använda eller förkasta, utveckla eller underminera – men ingen författare slipper från att förhålla sig till detta befintliga rum av möjligheter. Figur 2 illustrerar Bourdieus

diagnos av det franska litterära fältet under 1850-talet. I det sociala fältet finns positioner såsom l'art pour l'art-skolan (Flaubert), realisterna (Champfleury) och borgerlig teater (Dumas d.y.). Rummet av möjligheter hyser de verk, genrer, stilideal och värdehierarkier som alla inom fältet har att förhålla sig till. Det sociala fältet äger sin logik och rummet av möjligheter sin. Båda måste utforskas var för sig. Därför skulle det leda vilse att i Flauberts sociala levnadsomständigheter leta efter förklaringen till tillkomsten av *Madame Bovary* (Bourdieu har pekat ut Sartres stora Flaubertstudie som ett avskräckande exempel på en dylik kortslutning). Den ställning som Flaubert, Champfleury eller Dumas d.y. intog inom det sociala fältet kan kartläggas genom undersökningar av hur deras positioner och deras habitus, kapitaltillgångar och andra egenskaper förhåller sig till medtävlarnas. Men deras ställningstaganden till de litterära verkningsmedlen måste undersökas på annat sätt, nämligen i relation till rummet av möjligheter, inom vilket *Madame Bovary* definieras av allt det som i berättarteknik, tematik, stil och ton särskiljer denna roman från den borgerliga publikens favoritstycke *Kameliadamen*, från *Chieu-Caillou* och annan litteratur av realistiskt märke och från alla övriga verk och uttrycksmedel vilka sammantagna utgör rummet av möjligheter. Som antyds i figur 2 började detta rum vid 1800-talets mitt att uppvisa en struktur som liknar den hos litteraturens sociala fält. En sådan strukturlikhet är enligt Bourdieu utmärkande för kulturella fält med väl utvecklad autonomi. Men strukturlikheten får inte tas för given. En fullt genomförd undersökning av ett kulturellt fält kräver separata studier av dels det sociala fältet, dels rummet av möjligheter. Först därefter kan man utan risk för att kortsluta analysen leta efter homologier dem emellan.

En totalundersökning av det slaget vore förstås en gigantisk uppgift. Till och med Bourdieus *Les Règles de l'art*, som byggde på trettio års förstudier tillsammans med många medarbetare och studenter, är snarare ett forskningsprogram än en slutpunkt. Men bidragen i den här antologin visar att fältbegreppet kan vara brukbart även för humanister och samhällsvetare med blygsammare ambitioner och utan tillgång till någon stab av assistenter och sekreterare.

Fälten och autonomi

Här nio tumregler som kan vara till ledning för att bedöma graden av autonomi. Att ett fält, låt säga det litterära fältet, är autonomt innebär att det bland annat besitter

- sin egen specifika art av kapital (det litterära kapitalet är det anseende som vissa genrer, verk, författare eller kritiker åtnjuter; detta kapital existerar även i förkroppsligat tillstånd, nämligen i form av en författares eller kritikers förmåga att handskas med litteraturens verkningsmedel och kännedom om tidigare och pågående strider inom litteraturens fält)
- en grundstruktur definierad av de ovan nämnda polariteterna (dvs. en dimension som uttrycker grad av erkännande och en annan korsande dimension som uttrycker det specifikt litterära kapitalets tyngd)
- ett eget »rum av möjligheter» (jfr ovan) vars struktur liknar den hos systemet av relationer mellan positionerna i fältet (annorlunda uttryckt: ett eget rum av ställningstaganden som är homologt med rummet av ställningar)
- en »omvänd ekonomi», varmed avses att deltagarna värderar fältets eget specifika kapital högt, blundar för verksamhetens materiella betingelser och nedvärderar kommersiell succé och andra »världsliga» mått på framgång; denna omvända ekonomi är mest framträdande i den del av fältet där det specifika kapitalet väger tyngst (vänsterut i figur 1)
- egna slag av inträdeskrav, insatser i spelet, vinster (belöningen består främst i att vinna erkännande och anseende som författare eller kritiker)
- egna trosföreställningar (vilka Bourdieu benämner *doxa*)
- ett eget slags drivkrafter, engagemang, hängivenhet, intresse (Bourdies term är *illusio*) som sporrar deltagarna att göra sina insatser i spelet
- egna inrättningar som hallstämplar verken och författarna (Bourdies term är »konsekrationsinstanser», exempel är litteraturkritiken, de mest välrenommerade förlagen, litteraturhistorikerna, akademierna)

- samt en förmåga att till fältets egen logik översätta teman och diskussioner som importeras från omvärlden (såsom när sociala eller politiska frågor transformeras till frågor om litterär stil)

Allt detta måste tillhöra fältet självt för att det skall kunna kallas autonomt. Tecken på svag autonomi är att exempelvis ett politiskt parti eller en programledare i teve fungerar som konsekurationsinstans som auktoriserar författarskap, eller att belöningarna består i ekonomisk framgång i stället för erkännande bland ansedda författarkolleger, kritiker och förläggare. Sådant förekommer ju. Det fullkomligt autonoma kulturella fältet är således ett gränsvall som aldrig existerar i levande livet, även om Bourdieu menar att den franska konsten och litteraturen i slutet av 1800-talet kom jämförelsevis nära.

En simpel efterrapning av analysmodellen i *Les Règles de l'art* duger inte när föremålet för forskningen utmärks av svag eller obefintlig autonomi. Som framgår av åtskilliga av bidragen på de följande sidorna kan fältteorin ändå utnyttjas även i fall där det är klen beställt med autonomi.

Egentligen är frågan om huruvida ett givet område är ett autonomt fält tämligen ointressant. Åtminstone kan den inte besvaras med ett enkelt ja eller nej. Fältbegreppet är ett konstruktionsverktyg i forskningsarbetet. Ett och samma område, låt säga litteraturkritik, kan ur ett perspektiv analyseras som ett eget fält och ur ett annat perspektiv som ett underordnat subfält inom det litterära fältet. Det litterära fältet ingår i ett ännu mer omfattande kulturellt eller intellektuellt fält, vilket i sin tur inom hela maktfältet utgör motpolen till det ekonomiska fältet. Barnbokskritik kan analyseras som en region inom det litterära fältet, eller som hemmahörande inom ett barnuppfostransfält eller kanske, åtminstone tidigare under 1900-talet, som en uppsättning positioner inom ett kvinno-dominerat publicistiskt eller intellektuellt delfält. Hur gränserna dras inom och mellan fält beror på hur forskaren konstruerar sitt objekt. Fältteorins syfte är inte att dela upp världen i ett antal fixa och färdiga territorier.

Under arbetet med den här antologin har det blivit allt mer uppenbart att verktygen är mest fruktbärande när de används för

att utforska de krafter vilka stärker eller försvagar autonomi och därigenom skapar eller krossar fälten, och som under vissa omständigheter åstadkommer fullt utvuxna fält men som oftare verkar i sammanhang där autonomi är späd, vacklande, ambivalent.

Antologibidragen

Att frågan om autonomi är central för all forskning om kulturella fält illustreras av bidragen till den här antologin. Inte sällan ställs forskaren inför problemet: om man studerar ett område vars autonomi är så klen att det inte kan analyseras som ett fält i Bourdieus mening, hur bär man sig åt då?

Fält i vardande utmärks självfallet av svag autonomi. Bourdieu tänker sig att alla fält, från litteraturens och konstens över juridikens och politikens till ekonomins, gradvis vuxit fram och erövat sin autonomi. Han daterar det franska litterära fältets uppkomst till 1830- och 1840-talen då l'art pour l'art-doktrinen växte fram i kretsarna kring Gautier och Baudelaire, dvs. den miljö som senare kom att kallas Parnassen. Stora delar av *Les Règles de l'art* är ägnad de konvulsiviska första decennierna då autonomi var bräcklig och ständigt hotad. Litteraturvetaren Petra Söderlund argumenterar i sitt bidrag för att motsvarande utveckling i Sverige skedde tidigare, redan bland fosforisterna i början av 1800-talet. Här handlar det således inte om att blottlägga strukturen hos ett moget litterärt fält utan om att avläsa tecknen på en spirande autonomi.

Metodproblemen är mer svårbemästrade när området befinner sig på långt avstånd från de kulturella fälten. Etnologen Lars Kaijser's bidrag har tagits med i antologin som ett ytterlighetsexempel. För att förstå lanthandelns utveckling under tidigt 1900-tal tar Kaijser hjälp av Bourdieus begrepp – positioner, symboliskt kapital, vinst – så som dessa används i studier av kulturella fält. Här används således begreppet kulturellt fält som en analogi.

I Norden var Ingrid Heymans avhandlingsarbete i pedagogik från 1995 om omvårdnadsforskningens framväxt den första fullskaliga studien enligt Bourdieus fältmodell, dvs. den första studie som kartlade å ena sidan det sociala fältet (forskarnas och institutionernas positioner), å andra sidan rummet av möjligheter (de veten-

skapliga genrer, teorier, metoder, forskningstekniker och skrivsätt vilka var tillgängliga för sjuksköterskor som skrev avhandlingar). Det visade sig att området knappast var ett autonomt fält. Det var alltför dominerat framför allt av medicinens fält men även av samhällsvetenskapen och av vårdsektorn. I sådana fall kan fältbegreppet vara användbart på två sätt. Dels för att utforska områdets placering i gränslandet mellan medicin, samhällsvetenskap och andra utvecklade fält. Dels för att spåra tendenser till förstärkning eller försvagning av områdets egen autonomi, med andra ord för att undersöka i vad mån och på vad sätt det är väg att bli ett fält eller ej. Pedagogen Jonas Gustafsson står inför en likartad uppgift när han griper sig an musikpedagogikens utveckling under 1900-talet, ett område som tidvis uppnått en viss grad av autonomi men ständigt dominerats av utvärtes krafter såsom kyrkan, militärmusiken, konstmusiken, populärmusiken, pedagogiken eller psykologin.

Även om autonomi i båda fallen är svag krävs skilda metoder när man studerar omvårdnadsforskning eller musikpedagogik å ena sidan och lanthandeln å den andra. Omvårdnadsforskning och musikpedagogik kan betraktas som subfält inom eller gränsområden mellan etablerade kulturella fält. Här blir en kärnfråga var fälten tar slut. Det enklaste svaret är att ett fält tar slut när dess effekter upphör. I viss mån och i vissa avseenden måste omvårdnadsforskare eller musklärare lyda regler som härrör från den medicinska vetenskapens respektive konstmusikens fält. Därmed finns anledning att pröva hypotesen att vi har att göra med delområden. Att lanthandeln låter sig studeras med verktyg hämtade från analyser av kulturella fält beror helt enkelt på att de kulturella fälten uppvisar drag som fastän mindre renodlade förekommer på många andra håll.

Ytterligare en annan karaktär har arkitektens fält som behandlas av politologen Niels Albertsen. Dess struktur liknar strukturen inom hela maktfältet. I ena änden finns arkitekter som betraktar och uppför sig som konstnärer, i andra änden råder det ekonomiska fältets regler, och däremellan finns arkitekter vilkas ställning kan liknas vid juristers eller läkares.

Relationen mellan konst och ekonomi är ett centralt tema även i historikern Bo Petersons uppsats om förläggarna och bokmarkna-

den. I Bourdieus och hans närmaste medarbetares studier av kulturella fält är det ont om inträngande analyser av det ekonomiska kapitalet. Det är inte ekonomin i sig som fascinerat Bourdieu, utan i stället det förnekande av ekonomin som präglar de kulturella fälten, mer uttalat ju mer man fjärrar sig från den »kommersiella» polen och närmar sig den »intellektuella». Peterson visar dock att undersökningar av de ekonomiska betingelserna har åtskilligt att tillföra studiet av det litterära fältet.

Att till och med en så utpräglat intellektuell position som den som tidskriften *Tel Quel* intog under 1960-talet var starkt beroende av materiella betingelser – t.ex. nya möjligheter till snabb och billig massfabrikation av pocketböcker – framgår i detalj av sociologen Niilo Kauppi avhandling från 1991. Metodiskt intressant är att Kauppi använder fältanalysens redskap för att förstå inte bara ett helt fält utan även motstridiga positioner inom en mindre gruppering, nämligen en redaktion. Bourdieu brukar inte förfara på så vis, men metoden förekommer (det första exempel jag är bekant med var italienskan Anna Boschettis *Sartre et »Les Temps modernes»*, Minuit, Paris 1985) och är självfallet rimlig. Om ett fält definieras som ett system av relationer mellan positioner kan även en liten miljö kring en tidskrift analyseras i termer av fält förutsatt att den präglas av både avgränsningar mot omvärlden och interna spänningar.

En innovation i förhållande till fältteorin introduceras av sociologerna J. P. Roos och Anna Rotkirch, nämligen begreppet skuggfält. Deras exempel är Sovjetidens icke auktoriserade filosofi och psykoanalys som levde i skuggan av men inte utan förbindelser med de officiellt sanktionerade läroren. Begreppet är värt att prövas i andra sammanhang.

Studier av kulturella fält sker ofta med hjälp av s.k. prosopografisk metod, dvs. insamling av en mängd upplysningar om ett stort antal människor som är verksamma inom fältet, i syfte att kartlägga dess positioner och hierarkier. Förutsatt att informationen är tillräckligt komplett är det vanligt att resultaten bearbetas med hjälp av korrespondensanalys, en statistisk teknik utvecklad av den franske matematikern Jean-Paul Benzécri. Ingrid Heymans och mitt bidrag ger en uppfattning om hur tekniken tillämpas. Korrespon-

densanalys utnyttjas även av sociologerna Keijo Rahkonen och J. P. Roos i deras studie av det intellektuella fältet i Finland och i konstvetaren Barbro Anderssons undersökning av svenska bildkonstnärers tillgångar.

Ett ofta förekommande alternativ är att undersöka relationerna inte mellan individer och deras egenskaper och positioner utan mellan institutioner. Då användes fältbegreppet på annat sätt än när det är fråga om sociala fält. Ett exempel är den analys av museerna som konstvetaren Johan Ericstam skisserar. Bland Bourdieus och hans medarbetares undersökningar bör särskilt nämnas studierna av det franska utbildningsväsendet vilka byggde på en omfattande kartläggning av fältet av relationer mellan lärosäten (den mest syntetiska framställningen finns i *La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*, Minuit, Paris 1989).

Ytterligare ett alternativt tillvägagångssätt är att undersöka någon eller några individers banor och positioner. Förutsatt att forskaren har en rimlig preliminär uppfattning om hur fältet i fråga är beskaffat kan en sådan lösning vara arbetsbesparande, måhända den enda realiserbara möjligheten för en humanist med ordinära arbetsbetingelser. Dessutom kan en väl genomförd studie av en enskild individs bana och positioner ge väsentlig kunskap om fältets struktur och utveckling. Ett tidigt och numer klassiskt exempel var den studie av Heideggers relation till den nykantianska filosofin som Bourdieu publicerade 1975. Bland bidragen till den här antologin finns många som tillämpar delvis jämförbara metoder. Medieforskaren Staffan Ericsson lyfter fram August Strindbergs strategier för att i mitten av 1890-talet skaffa sig tillträde till det parisiska litterära fältet – en för oss svenskar intressant sidobelysning till historieskrivningen i *Les Règles de l'art* – samt författarens följande betydligt mer lyckosamma försök att befästa sin ställning inom det svenska teaterfältet. Även litteraturvetaren David Gedin uppehåller sig vid Strindbergs strategier för att vinna erkännande. Det tidiga 1900-talets akademiska fält belyses i litteraturvetaren Anna Nordenstams studie av Hilma Borelius konfrontationer med professorer och kolleger i Lund. (Skildringen av Hilma Borelius öde ger anledning att ställa frågan om Bourdieus fältteori duger till analyser av exempelvis kvinnliga intellektuella nätverk och kottierier

där väninnornas sympati kan vara mer eftersträvarvärd än det akademiska erkännande som de manliga pretendenterna krigar om. Det finns två svar på den frågan. Antingen nej, dvs. andra verktyg krävs. Eller också ja, fältbegreppet kan användas under förutsättning att forskaren konstruerar fält – relaterade till t.ex. kvinnosaken, välgörenheten, rösträttskampen – inom vilkas ram dessa kvinnors investeringar och strategier blir mer begripliga än om man stirrar sig blind på kulturella fält av det slag som Bourdieu uppmärksammat.) Litteraturvetaren Erik Peurell analyserar Jan Fridegårds författarkarriär i relation till vad denne själv hade i bagaget och vad det litterära fältet krävde. I samma uppsats utnyttjas också en enskild händelse, uppståndelsen kring diktsamlingen *Camera Obscura* 1946, för att förstå det litterära fältets aktuella styrkeförhållanden. Ur Peurells perspektiv framstår 40-talsmodernismen som slutpunkten för den utveckling av ett autonomt svenskt litterärt fält vars begynnelse Petra Söderlund vill förlägga till det tidiga 1800-talet. Litteraturvetaren Eva Lilja placerar in Elsa Grave i det litterära fältet åren kring 1950 och påtalar att Grave förändrade fältet genom att introducera ett nytt slags författarhabitus. Mitt och pedagogen Mikael Palmes bidrag handlar om de mekanismer som styrde några nykomlingars inträde som litteraturkritiker: Mats Gellerfelt kring 1980 och Horace Engdahl med flera s.k. poststrukturalister 1982. En liknande analys av Lars O. Ericssons inträde som konstkritiker 1987 presenteras av Barbro Andersson. I sin analys av John Gardners bana inom det amerikanska litterära fältet framhäver amerikanisten Bo G. Ekelund att ett fält, i den mån det äger en viss självständighet, också har sin egen rytm i förhållande till vilken somliga författares insatser är synkroniserade och andras osamtidiga.

Man kan också följa en yrkesgrupps utveckling. Pedagogen Annika Ullman har kartlagt rektorskårens och rektorstitelns omvandlingar i samband med förskjutningarna inom politikens fält och utbildningsväsendet.

Till och med skönlitterära gestalter kan utnyttjas i sociologiska analyser av fält. Som en fingerövning inför kommande empiriska studier publicerade Bourdieu 1971 en läsning av Flauberts roman *L'éducation sentimentale*. Med utgångspunkt från ett halvdussin av

romanfigurerna, deras tillgångar i form av pengar, kultur, utbildning, adelstitlar, skönhet, deras positioner och deras sociala och geografiska banor, rekonstruerade Bourdieu ett mikrokosmos som uttryckte 1830- och 1840-talens intellektuella fält i Paris. David Gedin presenterar en motsvarande tolkning av Strindbergs *Röda Rummet*.

Det har varit regel att studier av kulturella fält gjort halt vid nationsgränserna. Denna begränsning är kanske inte så besvärande om man undersöker protektionistiska verksamheter som fransk litteratur eller amerikansk ekonomisk vetenskap, men i de nordiska länderna och andra randstater är kampen inom de kulturella fälten synnerligen beroende av positioner lokaliserade antingen i något utrikes nationellt fält eller i ett transnationellt fält. I dag ägnas åtskillig Bourdieuinspirerad forskning åt problemen kring transnationella fält och relationer mellan nationella fält. Sociologen Ulf Borelius bidrag visar vad ett transnationellt fält, den katolska kyrkan, kan betyda för det religösa fältet i ett enskilt land. Balettfältet som diskuteras av socialantropologen Helena Wulff är i hög grad transnationellt.

Helena Wulff slutar sitt bidrag med några reflexioner om vad det innebär att beröras av en dansföreställning. Det finns konststälkare som tycker att Bourdieus metod är okänslig för allt det som är av vikt, upplevelsen, skapandets mysterium, allt som gör konst till konst. Inte alls, försvarar sig Bourdieu. Den »vetenskap om konstnärliga verk» som demonstreras i *Les Règles de l'art* stannar inte vid det sociala utanverket. Den gör bruk inte bara av sociologins utan även av estetikens, semiotikens eller tolkningsteorins arsenal och överglänsar de gängse »internalistiska» tolkningarna även när det gäller att göra reda för verkens inre kvaliteter. Den kan till och med förhöja konstnjutningen.

Läsaren får döma själv. Bästa sättet att avgöra vad verktygen går för är att pröva dem i forskningshantverket. Den här antologin är en första rapport från de nordiska provningsanstalterna.

Den franske sociologen Pierre Bourdieu har utvecklat ett nytt sätt att förstå konst och litteratur, vetenskap och religion. *Kulturens fält* är den första samlade presentationen av hur nordiska humanister och samhällsvetare gör bruk av Bourdieus fältbegrepp.

I antologin träder vi in i avgränsade världar befolkade av författare, konstnärer, dansare, arkitekter, kritiker, förläggare, museimän, forskare, präster. Vilka är spelreglerna när de mäter sina krafter? Hur utses vinnarna och förlorarna? Vilka är de outtalade inträdeskraven när nya deltagare vill ge sig in i spelet? Hur erövrar fälten självständighet i förhållande till omvärlden? Hur sker förändringar inom fälten och hur går det till när nya fält växer fram? När uppstod egentligen ett litterärt fält i Sverige? Om sådana frågor handlar denna bok.

Kulturens fält är skriven av forskare och doktorander i litteraturvetenskap, konstvetenskap, historia, sociologi, statsvetenskap, pedagogik, amerikanistik, medievetenskap, etnologi och socialantropologi. Bokens redaktör Donald Broady samarbetar sedan många år med Bourdieu och hans forskargrupper i Frankrike och på andra håll i världen.

Daidalos

ISBN 917173091-5

9 789171 730916

Donald Broady (red)

KULTUR ENS

FÄLT

en antologi

Daidalos